

Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (ÇBYE) Sıkça Sorulan Sorular: SSS'lar

ÇBYE nedir? Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (ÇBYE) aynı zaman zarfında insanların yüz yüze kaldığı ciddi yoksunlukları göstermek için tasarlanan yeni bir ölçüdür. ÇBYE çok boyutlu yoksunluğun hem etkisini hem de yoğunluğunu yansıtmaktadır (insanların aynı anda kaç yoksunluk yaşamakta olduğu). Bu ölçü yoksulluk içerisinde yaşayan insanların kapsamlı bir resmini çıkarmak amacıyla kullanılabilceği gibi hem ülkeler ve bölgeler arasında ve dünya çapında hem de etnik grup, kırsal/kentsel konumlar ve diğer kilit hane halkı ve toplum özellikleri açısından ülkeler içinde karşılaştırmaya olanak vermektedir. ÇBYE kendi türünün ilk küresel ölçüsünü ortaya koymak için teori ve verilerdeki son zamanlarda görülen ilerlemeleri kullanmakta ve geleneksel gelire dayalı yoksulluk ölçülerine de tamamlar niteliktedir. 4 Kasım'da yayımlanan 2010 İnsani Gelişme Raporu (İGR) toplamda 5.2 milyar nüfusa sahip (gelişen ülkelerdeki nüfusun %92'sine tekabül eden) 104 ülke için tahminler ortaya koymaktadır. Çalışmaya dahil olan ülkelerdeki toplam nüfuslarının üçte birini oluşturan 1.7 milyar civarındaki insan çok boyutlu yoksulluk içerisinde yaşamaktadır.

Bu endeks, İnsani Gelişme Raporları'nda daha önceden kullanılan İnsani Yoksulluk Endeksi'nden neden daha iyi? ÇBYE, 1997 yılından bu yana yayımlanan İnsani Yoksulluk Endeksi'nin yerini alacak. Kendi döneminde çığır açmış olan İnsani Yoksulluk Endeksi (İYE) sağlık, eğitim ve yaşam standardındaki birleşik yoksunluğu yansıtmak için ülke ortalamalarını kullanmıştır. İYE belli bireyleri, haneleri veya daha büyük insan gruplarını müşterek olarak yoksun şeklinde belirleyemiyordu. ÇBYE ise bu eksikliği örtüşen yoksunluktan (etki) kaç kişinin ve ortalama olarak kaç yoksunlukla karşılaştıklarını (yoğunluk) belirleyerek gidermektedir. ÇBYE farklı bölgeler, etnik gruplar ve benzeri için çok boyutlu yoksulluğun oluşumunun nasıl değişiklik gösterdiğini ortaya koymak göstergelere bölünebilir, bunun da politika için faydalı anlamları olabilir.

ÇBYE neyi ölçüyor? Yeni İnsani Gelişme Raporu'nda, ÇBYE İnsani Gelişme Endeksi'ne benzer bir şekilde üç boyutta (yaşam standartları, sağlık ve eğitim) hane halkı düzeyinde örtüşen yoksunlukları tanımlamakta ve yoksul insanların ortalama sayısı ile yoksul hanelerin içinde bulunduğu yoksunlukları göstermektedir. Detaylar için bakınız [Alkire ve Santos 2010](#).

Bir haneyi "çok boyutlu olarak" yoksul yapan nedir? Bir yoksunluk tek başına yoksulluğu göstermeyebilir. ÇBYE'ye göre bir hanenin aynı zamanda çok sayıda göstergede yoksun olması gerekmektedir. Bir insan ölçülen göstergelerin en az %30'unda yoksun olduğunda çok boyutlu olarak yoksul olarak addedilmektedir.

Gelir neden dahil edilmemiştir? Geliri veri kısıtlılıkları nedeniyle dahil edemedik. Gelir yoksulluk verileri farklı araştırmalardan geliyor ve bu araştırmalar genelde sağlık ve beslenmeye ilişkin bilgi içermiyor. Pek çok ülke için aynı insanların gelir yoksulluğunun yanı sıra tüm ÇBYE göstergelerinde yoksun olup olmadığını belirleyemiyoruz. Bu nedenle de gelir ÇBYE'ye dahil edilemedi.

Toplumsal güçlendirme neden dahil edilmemiştir? Toplumsal güçlendirmeyi veri kısıtlılıkları nedeniyle dahil edemedik. DHS araştırmaları bazı ülkelerde kadınların güçlendirilmesi için veri topluyor ancak her DHS araştırması güçlendirmeyi içermiyor ve diğer araştırmalarda da bu veriler mevcut değil. Erkeklerin güçlendirilmesine veya politik özgürlüğüne dair veriler de mevcut değil.

ÇBYE'da hangi veriler kullanılmaktadır? ÇBYE kamuya açık ve gelişen ülkelerin çoğu için karşılaştırılabilir olan üç ana veri setine dayanmaktadır: Nüfus ve Sağlık Araştırması (DHS), Çoklu Göstergeler Küme Araştırması (MICS) ve Dünya Sağlık Araştırması (WHS).

2010 ÇBYE tahminleri neden yalnızca 104 ülke için bulunmaktadır? Diğer ülkeleri veri kısıtlılıkları nedeniyle dahil edemedik. Diğer gelişmekte olan ülkeler için göstergelerin her birine ilişkin karşılaştırılabilir veriler mevcut değildi.

ÇBYE için olan ulusal veriler niye çok farklı yıllara ait? Bir ülke için olan istatistikler diğerinden 5 yıl daha önceyse ülkeleri birbiriyle karşılaştırmak haksızlık değil mi? ÇBYE 2000 yılından bu yana mevcut olan en yakın tarihli ve güvenilir verilere dayanmaktadır. Ancak araştırmalar farklı yıllarda gerçekleştirilmiştir ve bazı ülkelerin son zamanlarda verileri bulunmamaktadır. 64 ülkenin verileri 2005 veya daha sonraki yıllardandır. 30 ülkenin verileri 2003 veya 2004 yıllarından, on ülkenin verileri ise 2000- 2002 yıllarındandır. Tarihler arasındaki fark aradaki yıllarda durumların iyileşmiş veya kötüleşmiş olma olasılığı nedeniyle doğrudan ülke karşılaştırmalarını sınırlandırmaktadır.

ÇBYE yoksulluk tahminleriyle günde 1.25\$ yoksulluk tahminleri arasında çok sayıda ülkede neden bu kadar büyük farklılıklar var? ÇBYE gelir yoksulluğu ölçülerini tamamlamaktadır. Pek çok yoksunluğu doğrudan ölçmektedir. Uygulamada, ÇBYE ve günde 1.25\$ yoksulluğu arasında net bir genel ilişki olmasına rağmen tahminler pek çok ülke için farklılık göstermektedir. Bu daha fazla araştırma yapılması gereken bir başlıktır ancak bazı olasılıklar arasında kamu hizmetlerinin yanı sıra iyi beslenme gibi geliri farklı sonuçlara çevirme gibi farklı olanaklar da bulunabilir.

Kişi başına ÇBYE neden ulusal yoksulluk tahminlerinden (oldukça) daha yüksektir? Günde 1.25\$ sınırı gibi ÇBYE de küresel olarak karşılaştırılabilir bir yoksulluk ölçüsüdür. Çok boyutlu akut yoksulluğu ölçer ve yalnızca çok sayıda ülke için mevcut olan göstergeleri dahil eder. Ulusal yoksulluk ölçüleri tipik parasal ölçülerdir ve dolayısıyla daha farklı şeyleri göstermektedir. Farklılıklar olması durumu ulusal yoksulluk sayılarının veya kişi başına ÇBYE miktarlarının yanlış olduğu manasına gelmemektedir. Bunlar basit şekilde yoksulluğun farklı kavramlarını ölçmektedir. Aynı zamanda tersine ulusal yoksulluk ölçüleri gibi ulusal düzeyi daha doğru bir biçimde yansıtmak için tasarlanmıştır ve genellikle günde 1.25\$ ölçüsünden çok faydalı yollarla ayrılmakta olduğundan bazı ülkeler kendi durumları için tasarlanmış olan çok boyutlu yoksulluk endeksi oluşturmayı ve bu uluslararası ÇBYE'yi tamamlamayı arzu edebilir.

ÇBYE'nin Binyıl Kalkınma Hedefleri ve başka uluslararası konularda standart olarak kullanılan günde 1.25\$ yoksulluk ölçüsünün yerini alması mı amaçlanmaktadır? Hayır. ÇBYE'nin günde 1.25 \$ da dahil olmak üzere yoksulluğun parasal ölçülerini tamamlaması amaçlanmaktadır. Bu ölçüler arasındaki ilişkinin yanı sıra bunların politik çıkarımları ve metodolojik gelişmeler daha ileri düzeydeki araştırma için önceliklerdir.

Politika çıkarımları nelerdir? ÇBYE metodolojisi yoksulların hangi açılardan yoksun olduklarını gösterir ve bu yoksunluklar arasındaki ara bağlantıları ortaya çıkarmaya yardımcı olur. Bu politika yapımcıların kaynakları hedeflemesine ve politikaları daha etkin bir biçimde tasarlamalarına olanak sağlamaktadır. Bu ÇBYE'nin ciddi yoksunluğun geçerli olduğu alanları veya grupları ortaya koyduğu durumlarda özellikle faydalıdır. Bunun uygulamada yapılmış olduğu örnekler yayımlanacak olan İnsani Gelişme Raporu'nda tanımlandığı üzere Meksika'nın yoksulluğu hedefleyen programını içermektedir.

ÇBYE akut yoksulluğun bir ölçüsü olarak tanımlanmaktadır. Bu, aşırı yoksulluktan ne açıdan farklıdır? ÇBYE insanların aynı zamanda karşı karşıya kaldığı ciddi yoksunlukları yansıtmaktadır. Zira gelişmekte olan ülkeler arasında uluslararası olarak karşılaştırma yapmak için tasarlanmış olduğundan ÇBYE daha az gelişmiş ülkelerle daha da ilgilidir. ÇBYE'yi, Dünya Bankası'nın günde 1.25 doların altında yaşayan kişileri kapsayan "aşırı" yoksulluk ölçüsüyle karıştırmaması için, "akut" yoksulluğun bir ölçüsü olarak tanımladık.

ÇBYE sonuçlarıyla sunulan pek çok değeri nasıl yorumlayabilirim? ÇBYE yoksulluk ölçülerinin bir grubunu veya setini oluşturmaktadır. Bu ölçüler ülkeler arasında, bölgeler arasında ve dünya çapında ve ülke içerisinde de etnik grup, kırsal/kentsel yerleşimin yanı sıra diğer kilit hane ve topluluk özellikleri açısından yoksulluğun oluşumunu göstermek amacıyla verilere ayrılabilir. OPHI'nin ÇBYE'yi yoksulluğun üzerindeki yüksek çözünürlüklü lens olarak tanımlamasının nedeni de budur: en geçerli yoksunlukları tanımlamak için analitik bir araç olarak kullanılabilir. ÇBYE ölçüleri aşağıda açıklanmıştır: Yoksulluğun etkisi: ÇBYE'ye göre yoksul olan insanların oranı (ölçülen göstergelerin en az yüzde 30'unda yoksul olanlar). Yoksulluğun ortalama yoğunluğu: aynı zamanda insanların yaşadığı yoksunlukların ortalama sayısı. ÇBYE değeri: ÇBYE değeri çoklu yoksunluğa ilişkin bilgiyi tek bir sayıya özetlemektedir. Bu da yoksulluk etkisini yoksulluğun ortalama yoğunluğuyla çarparak hesaplanmaktadır.

ÇBYE'nin Binyıl Kalkınma Hedefleri'yle (BKH) ilgisi nasıl? ÇBYE göstergeleri uluslararası olarak karşılaştırılabilir verilerin olanak verdiği ölçüde BKH'lerden elde edilmektedir. ÇBYE'nin on göstergesi BKH göstergeleriyle aynıdır veya ilgilidir: beslenme (BKH 1), çocuk ölüm oranı (BKH 4), içme suyuna erişim (BKH 7), sağlık tesislerine erişim (BKH 7) ve geliştirilmiş pişirme yakıtı kaynağı kullanımı (MDG 9). Genel ÇBYE, ailelerin ve toplulukların genellikle ayrı bir biçimde sunulan bir dizi gösterge açısından çakışan ihtiyaçlarını ortaya koyarak bileşenlerine ayrılabilir. Bu politika yapımcılara zorlukların nerelerden kaynaklandığını ve neyin ele alınması gerektiğini görmeleri açısından yardımcı olur.

ÇBYE'nin temel kısıtlamaları nelerdir? ÇBYE'nin çoğunlukla veri eksiklerinden kaynaklanan bazı engelleri vardır. Öncelikle göstergeler hem çıktılar (okullaşma yılı gibi) hem de girdilerin

(pişirme yakıtı gibi) yanı sıra tek bir göstergesi (yeni veya yıllar önce gerçekleşmiş olan bir ölümü yansıtabilecek olan çocuk ölüm oranı) içermektedir, zira tüm boyutlarda veri akışı mevcut değildir. İkinci olarak ise sağlık verileri göreceli olarak zayıftır ve ortaya çıkan modeller makul ve tanıdık olsa da bazı grupların özellikle beslenme açısından yoksunluklarını gözden kaçırmaktadır. Üçüncü olarak ise bazı durumlarda eksik verileri ele almak için dikkatli değerlendirmelere ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak çok boyutlu olarak yoksul addedilmek için hanelerin en az altı standart yaşam göstergesinden veya en az üç standart yaşam göstergesi ve bir sağlık veya eğitim göstergesinden yoksun olması gerekmektedir. Bu gereklilik ÇBYE'yi ufak yanlışlıklara karşı daha az hassas hale getirmektedir. Dördüncü olarak ise, bilindiği üzere, hane içi eşitsizlikler ciddi olabilir ancak bunlar yansıtılamamaktadır. Beşinci olarak ÇBYE, yaşanan yoksulluğun yoğunluğunu dahil etmek için kişi başına ölçümün ötesine gitmekle birlikte, grup olarak ayrışma grubu dayalı eşitsizlikleri açığa çıkarmak için kullanılabilir olması rağmen, yoksullar arasındaki eşitsizliği ölçmemektedir. Son olarak ise burada sunulan tahminler kamuya açık verilere dayanmaktadır ve 2000 ile 2008 yılları arasındaki çok sayıda yılı kapsamaktadır. Bu da doğrudan ülkeler arası karşılaştırılabilirliği sınırlamaktadır.

Ülke düzeyinde çalışmalarla ilgisi

ÇBYE yaklaşımı ülke düzeyinde nasıl faydalıdır? ÇBYE, çok boyutlu yoksulluk yaklaşımı, ülkeye özgü ulusal yoksulluk ölçüleri edinmeleri için ülkelere yardım etmede mantıklı olan ağırlıklar ve göstergeler kullanarak adapte edilebilir. ÇBYE çoklu yerel göstergeleri ve verileri yansıtan bir yoksulluk ölçüsü oluşturmaları için hükümetlere yardım etmede bir rehber olarak faydalı olabilir. 2009 yılında Meksika hane düzeyinde çoklu yoksunlukları yansıtan çok boyutlu yoksulluk ölçüsünü kabul eden ilk ülke olmuştur.

Göstergeler ülke düzeyine adapte edilebilir mi? Evet. Küresel ÇBYE tahminleri karşılaştırılabilirlik ihtiyacıyla kısıtlanmıştır. Ulusal takımlar mantıklı olan göstergeleri ve ağırlıkları kullanmalıdır. Ancak hane düzeyindeki yoksunlukları değerlendirme konusundaki ülke düzeyinde çok boyutlu yoksulluk yaklaşımı, ülke düzeyinde daha zengin yoksulluk resmi sağlamak için ülkeye özel veriler ve göstergeler kullanarak ayarlanabilir.

ÇBYE ulusal yoksulluğu ortadan kaldırma programlarına da adapte edilebilir mi? Evet. ÇBYE metodolojisi yerel kültürel, ekonomik, iklimsel ve diğer faktörleri yansıtan ulusal Çok Boyutlu Yoksulluğu yaratmak için modifiye edilebilir ve edilmelidir de. Uluslararası ÇBYE milletler arasında akut yoksulluğu karşılaştırmak için analitik bir araç olarak tasarlanmıştır.

ÇBYE zamanla gerçekleşecek değişikliklere nasıl yanıt vermektedir?

ÇBYE tahminleri uzun zamanlı gerçekleştirdik ve uygun verilerin mevcut olduğu ülkeler için trend analizi yaptık. Daha fazla ayrıntı için [Alkire ve Santos 2010](#) sayfa 51'e başvurun.

ÇBYE şokların etkilerine nasıl yanıt vermektedir?

Şokların etkilerini herhangi bir yoksulluk ölçüsünde belirlemek zordur. Küresel ölçüyü tahmin etmek için kullanılan standart araştırma verileri yalnızca üç yılda bir toplandığından değişiklikleri fark etme olanağı sağlanan mevcut verilerle sınırlıdır. ÇBYE şokların etkilerini ancak örneğin çocukların ilköğretimi terk etmesi veya kötü beslenmesi durumuna neden olması halinde yansıtabilir. Eğer ülke düzeyinde veya yerel düzeyde daha sık veri mevcut ise bu daha büyük boyutlu ekonomik veya diğer şokların etkilerini belirlemeye çalışmada kullanılabilir.

Gelecek beklentileri

ÇBYE, UNDP'nin yıllık İnsani Gelişme Raporlarının kalıcı bir özelliği olacak mı?

ÇBYE 2010 yılında Eşitsizliğe Uyarlanan İnsani Gelişme Endeksi ve Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi ile birlikte ortaya koyulan üç yeni deneysel seriden bir tanesidir. Yeniden gözden geçirilecek ve geri bildirim ve veri ulaşılabilirliği ışığında geliştirilecektir. Her bir yıllık raporun, verilerin izin verdiği ölçüde tahminleri güncellemesi beklenmektedir.

ÇBYE yaklaşımının nasıl uygulanacağına ilişkin daha fazla bilgiyi nasıl bulabilirim?

Uygulanması ve ÇBYE yaklaşımı adapte edilmesi gereken teknik rehberliği sağlayan arka plan materyalleri OPHI (www.ophi.org.uk) ve HDRO (<http://hdr.undp.org/en/>) web sitelerinde mevcuttur. OPHI web sitesi ayrıca çok boyutlu yoksulluğa ilişkin kısa süreli periyodik kursları da duyurmaktadır.

ÇBYE yalnızca 104 gelişmekte olan ülkeyi kapsamaktadır. Gelişmiş ülkeler için de bir ÇBYE oluşturulacak mı? Bu konuda yapılan çalışmalar devam ediyor.